

УДК 338.2

С. С. Голіков,
аспірант економічного факультету, Київський національний університет ім. Т. Шевченка

СУТНІСТЬ ПОДАТКОВОЇ БЕЗПЕКИ

S. Golikov,
graduate economic faculty of Kyiv national Taras Shevchenko University

THE ESSENCE OF TAX SECURITY

У статті досліджено економічний термін "податкова безпека", його сутність, фундаментальні характеристики такі як загрози, ризики, інтереси та захист, визначено як держава спроможна їх забезпечувати. В статті проаналізовано економічну, соціальну та правову природу існування даного терміну, виявлено основні індикатори податкової безпеки України. Також для визначення сутності та поняття, мети та завдання, методів та принципів побудови економічної природи податковою безпеки визначено основні ризики, загрози, очікування та результати при ефективній побудові податкової безпеки.

The article studies the essence of the term "tax security", its fundamental characteristics, such as threats, risks, interests and protection, defined how the state could provide them. The article analyses economic, social and legal nature of the term, key indicators of tax security of Ukraine are identified. Also, to determine the essence and the concept, goals and objectives, methods and principles of the economic nature of the basic security tax risks, threats, expectations and results in a tax efficient building safety were identified.

Ключові слова: податкова безпека, економічна безпека, податкова політика, індикатори податкової безпеки, критерії податкової безпеки

Key words: tax security, economic security, tax policy, indicators of tax security, of tax security criterias.

ЦІЛЬ СТАТТІ

Стан соціального та економічного життя України залежить від безпеки всіх сфер життєдіяльності держави. Дисбаланси у фінансовій системі України пов'язані з високими ризиками та загрозами у податковій системі. Основними ризиками є значне податкове навантаження на суб'єктів господарювання, дефіцит місцевих бюджетів, низький рівень податкових надходжень, проблеми при формуванні податкового боргу тощо. Для вирішення цих та інших проблем податкової системи слід дослідити сутність поняття "податкова безпека" та основних її характеристик.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Значна частина вітчизняних та зарубіжних науковців займаються досліджуванням трансформаційних процесів в економіці, що пов'язані з податковою політикою держави [1, с. 85—86]. Вивчення суті та фундаментальних характеристик податкової безпе-

ки викликають немалий інтерес, адже по рівню податкової безпеки можна судити про податкову систему в цілому, аналізувати чи відповідає сума надходжень до бюджету інтересам держави, суб'єктів господарювання та суспільства загалом. Слід відзначити науковців слід відзначити О. Барановського, Ю. Бережну, В. Білостоцьку, В. Іщенко, В. Задорожного, В. Мартинюка, Ю. Полянської, А. Соколовської, серед зарубіжних авторів — О. Ареф'єва, В. Кашин, В. Пономарьова, І. Тимофєєву та Д. Тихонова.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Проте, не зважаючи на значні дослідження податкової безпеки держави, все ж слід звернути більшу увагу на дослідження її фундаментальних характеристик: загроз, ризиків, інтересів та захисту, дізнатися, як держава спроможна забезпечувати їх.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Провівши дослідження сутності "податкової безпеки" можна помітити, що у науковці розуміють її

Таблиця 1. Основні ризики, загрози, очікування та результати при ефективній побудові податкової безпеки

Ризики	Загрози
<p>Для держави:</p> <ol style="list-style-type: none"> Неможливість отримати запланований обсяг податкових доходів. Неможливість виконання своїх функцій. Збільшення дефіциту бюджету внаслідок недоотримання податкових платежів. Збільшення податкових правопорушень та зловживань. <p>Для платників:</p> <ol style="list-style-type: none"> Посилення податкового тиску. Складність сплати податків. Штрафні санкції за несвочасну сплату податків через заплутаність податкової системи Припинення господарської діяльності 	<p>Для держави:</p> <ol style="list-style-type: none"> Ухилення від сплати податків. Неефективне використання стягнених податків. Збільшення витрат на апарат. Відсутність податкової культури. Постійні зміни законодавства. <p>Для платників:</p> <ol style="list-style-type: none"> Надмірний нагляд контролюючих органів. Несправедливий розмір податкового навантаження серед суб'єктів господарювання різного рівня. Зростання суб'єктів господарювання тільової економіки Перетік капіталу за кордон
Очікування	Результати
<p>Для держави:</p> <ol style="list-style-type: none"> Свочасна та в повній мірі сплата суб'єктами господарювання податків. Створення умов для стимулювання домогосподарств. Ефективне існування податкової системи та розподілу податків. Впорядкування механізму стягнення податків та вироблення ефективних методів боротьби з ухиленням від оподаткування. <p>Для платників:</p> <ol style="list-style-type: none"> Здатність платити податки вчасно, в повній мірі. Прозорий та ефективний розподіл зібраних бюджетних коштів. Підвищення податкової культури у суб'єктів господарювання та споживачами їх господарських продуктів. Створення стимулів для малого підприємництва 	<p>Для держави:</p> <ol style="list-style-type: none"> Зменшення витрат на управління та стягнення податків. Визначення оптимальних умов оподаткування господарських суб'єктів. Розробити ефективне співвідношення між розміром податків та величиною податкових пільг. Недопущення регулярних змін до законодавства. <p>Для платників:</p> <ol style="list-style-type: none"> Прозорість і ясність податкової звітності підприємницьких структур. Справедливість при врегулюванні спорів та суперечностей між державними органами та суб'єктами господарювання. Спрощення податкового контролю суб'єктів господарювання шляхом зниження кількості перевірок та тиску. Можливість бути проінформованими про суттєві зміни у законодавстві (створення певних онлайн ресурсів)

Джерело: авторська розробка.

як таку форму безпеки, яка має забезпечувати такі умови взаємодії держави, підприємницьких структур та особи, щоб був досягнутий принцип взаємної відповідальності суб'єктів господарювання. Складність дослідження даного терміну полягає в тому, що автори по різному визначають властивості даної категорії [4, с. 3—40]. По-перше, податкова безпека характеризує стан захисту інтересів платників та тих, хто розподіляє валовий внутрішній продукт через систему оподаткування. По-друге, це здатність системи вчасно виконувати свої функції та вчасно реагувати на будь-які зміни. По-третє, вміння та спроможність реагувати на ризики та небезпеки, ліквідувати, мінімізувати, приймати чи ігнорувати їх вплив на учасників податкової безпеки. З цього видно, що єдиного підходу поки що не існує на тлумачення поняття "податкова безпека".

Необхідно всесторонньо досліджувати даний економічний термін, а саме проаналізувати економічну, соціальну та правову природу його існування. Це дозволить ґрунтовніше да ти характеристику поняття "податкова безпека", її характеристик та принципів функціонування.

Економічний аспект податкової безпеки полягає у ступені наповненості бюджету фінансовими ресурсами, на який впливає низка факторів: рівень розвитку економіки, приріст валового внутрішнього продукту, рівень інфляції, податкове навантаження на суб'єктів економіки, що залучені у відтворенні. Для більшого розуміння даного аспекту необхідно розібратися що означає ефективність податків, як визначається його рівень.

Теоретично система оподаткування не повинна заважати людям розподіляти свій час та свої ресурси так, щоб це приносило їм максимальну вигоду. Податки, які задовольняють даній умові, називають нейтральними податками — тобто податками, що не підривають структуру споживчих витрат, виробництво в фірмах, що не штовхають індивідів і фірми до ухилення від сплати податків, не створюють зайвого податкового тягаря. Нейтральний податок не штовхає людину витратити більше своїх ресурсів на ділові

відрядження, на медичну допомогу, зменшувати витрати на харчування та одяг тільки тому, що відрядження або медичні послуги, наприклад, не обкладаються податками, а одяг і продовольчі товари обкладаються. Податки не повинні змушувати людей і фірми витрачати більше часу і грошей на пошуки інвестиційного докладання своїх ресурсів, що наче-то знижує тягар податків.

Ефективність податків може бути розрахована шляхом співвіднесення витрат та результатів. Результатами можна вважати обсяг зібраних податків державою до бюджету, витратами — кошти на стягування цих податків. З іншої сторони, якщо платник сплатив велику суму податків, то це може спричинити зменшення активності у підприємців та інвесторів, або ж перехід бізнесу в тінь, що в подальшому призведе до зменшення податкових надходжень до бюджету [5, с. 6—8].

Правовий аспект полягає у процесі контролю за податковою системою, створивши умови для справедливого оподаткування суб'єктів суспільного відтворення та декларації умов у законах. Крім того, за допомогою регламентованих положень можна мінімізувати зловживання при процесі розподілу коштів бюджету. Проте через політично-економічні кризові явища важко уникнути зловживань в наслідок того, що в українському законодавстві існує низка розбіжностей та складностей. Основними складностями є: суперечність двох видів обліку — бухгалтерського та податкового, різностороннє трактування розподілу на витрати та доходи об'єктів оподаткування, неясність схем підрахунку фінансового результату, ЄСВ, податку на прибуток, податку на додану вартість тощо. Як результат вищеперахованих складностей, ускладнюється процес декларування фінансових результатів суб'єктів господарської діяльності, з'являються шляхи умисного та так званого легального ухилення сплати окремих податків та зменшення загального обсягу надходжень до бюджету держави.

Соціальний аспект податкової безпеки полягає у ступені захищеності інтересів усіх суб'єктів гос-

Таблиця 2. Основні індикатори податкової безпеки України

Категорії податкової безпеки	Основні індикатори
Міжнародна податкова безпека	1. Ступінь гармонізації податкових систем інших країн. 2. Чіткість та зрозумілість системи оподаткування іноземцю
Державна податкова безпека	1. Рівень тінізації економіки. 2. Рівень перетоку капіталу за кордон. 3. Рівень податкової культури. 4. Простота податкового контролю. 5. Ефективність розподілу зібраних бюджетних коштів. 6. Обсяг штрафних санкцій за несвочасну сплату податків. 7. Стабільність податкового законодавства. 8. Рівень дотацій платникам податків. 9. Співвідношення витрат на збір податків та фактичних надходжень від них. 10. Ефективність реалізації функцій податків. 11. Рівень довіри до державних органів
Податкова безпека суб'єкта господарювання	1. Рівень податкового навантаження. 2. Рівень податкового прогнозування. 3. Кількість перевірок підприємств на рік. 4. Дієвість податкового менеджменту. 5. Зрозумілість законодавства

Джерело: авторська розробка.

подарювання — держави, підприємницьких структур та населення, шляхом справедливого оподаткування, податкових преференцій, сплати податків та розподілу податкових надходжень між суб'єктами фінансової системи. Має бути сформована так звана "податкова культура" та норми дисципліни, які забезпечить необхідний рівень податкової безпеки. Соціальна направленість податків має проявлятися через співвідношення прямого та непрямого оподаткування. При чому, пряме оподаткування має переважати, що знизить навантаження на самих споживачів, а в разі ефективних ставок податків ще й активізує виробництво в державі. Крім того, зібрані податки мають ефективно реалізовуватися для вирішення соціально-економічних завдань для задоволення інтересів як держави, так і населення.

Таким чином, лише завдяки стабільному розвитку економіки, суспільства та раціонального використання бюджетних коштів можна досягти необхідного рівня податкової безпеки, який задовольнить інтереси всіх економічних суб'єктів. Проте все це лише можливе при функціонуванні ефективної, дієвої та раціональної податкової системи [3, с. 10].

Для визначення сутності та поняття, мети та завдання, методів та принципів побудови економічної природи податковою безпеки слід визначити основні ризики, загрози, очікування та результати при її ефективній побудові. Для уникнення двоякості слід визначити вищепераховані параметри як для держави (суб'єкта, який стягує податки), так і для платників податків (суб'єктів, з діяльності яких ці податки стягуються).

Під ризиками слід вважати імовірність появи негативних явищ для податкової безпеки через неефективність податкової системи, дію загроз, які вже існують, та впливу на неї зовнішніх та внутрішніх чинників. Тобто передумовою появи ризиків є загрози. Основна різниця між цими поняттями наступна: ризик є імовірним, їх появу можна виміряти, а загроза є вже сформованою небезпекою, яка під впливом чинників спонукає до настання певного ризику. Їх взаємозалежність сприяє появі втрат як державі, так і суб'єктам господарювання.

Розглянемо основні ризики, загрози, очікування та результати при ефективній побудові податкової безпеки (табл. 1).

Податкова безпека характеризується можливістю зберегти суб'єктами результатів їх діяльності під впливом різноманітних як зовнішніх, так і внутрішніх загроз та ризиків. Основною метою держави є

мінімізація податкових ризиків, шляхом зменшення кількості ситуацій, які спричиняють загрози податкової безпеці економічним суб'єктам, суспільству та економіці загалом. У свою чергу самі ж суб'єкти господарювання мають враховувати небезпеки та загрози їх діяльності, та будуть вести лише господарську діяльність доти, доки у співвідношенні результати-витрати будуть перевищувати результати. В протилежному разі вони будуть змушені припинити їх діяльність, провести певні зміни для підвищення ефективності або піти у тінь, що негативно відіб'ється для держави, адже суб'єкти господарювання у своїй сукупності є найбільшим джерелом податкових платежів [2, с. 75—77].

Для забезпечення достатньо високого рівня соціального та економічного життя необхідно враховувати податкові недоліки, які спричинені неефективним та неадекватним відношенням держави до платників податків, що створюють дестабілізуючі явища у податковій системі, а саме: податкові зловживання та правопорушення, численні ухилення від сплати податків та використання заплутаних схем їх справляння [7, с. 281—283]. Усі податкові ризики мають бути ретельно вивчені, проаналізовані та заходи щодо їх усунування мають бути проведені, адже в рахі несерйозного відношення до них мають виникнути загрози вже для фінансової зокрема та національної безпеки в цілому.

Таким чином, під податковою безпекою слід розуміти такий стан податкової системи, який дозволяє гармонізувати процеси оподаткування та сплати податків при умові ефективного податкового менеджменту ризиками та загрозами, які можуть виникати в економіці, зі сторони виконавчих органів для того, щоб задовольнити інтереси економічних суб'єктів господарювання.

Податкова політика виступає єдиним з головних інструментів побудови ефективною та дієвою системою оподаткування, основним завданням якої є наповнення бюджету достатнім обсягом платежів у вигляді податків, ефективне їх використання, створення умов для входження у світове співтовариство [8, с. 149—152]. Державі завжди нелегко приймати правильні рішення, тому необхідне активне використання індикаторів податкової безпеки, що полягає у їх розрахунках, подальшому аналізі та використанні цих даних для побудови прогнозів основних показників податкової системи. Правильно та своєчасно розраховані індикатори дадуть можливість мати на руках реальні цифри по економічному розвитку країни.

Досі не існують юридичних норм до визначення індикаторів податкової безпеки, тому доцільно скористатися Методикою розрахунку рівня економічної безпеки. Також слід розділити індикатори для деяких категорій суб'єктів податкової системи: міжнародна податкова безпека, державна податкова безпека та податкова безпека суб'єкта господарювання. Запропоновані індикатори податкової безпеки залежно від категорії податкової безпеки подані у таблиці 2.

Таким чином, в таблиці можемо побачити основні індикатори податкової безпеки, основними з яких є ефективність реалізації функції податків, юридичний характер відносин з оподаткування, рівень тінізації економіки та податкової культури. Одним з провідних індикаторів є рівень податкового навантаження на платників податків, який показує як впливають податки та збори як окремих суб'єктів господарювання, так і на економічний стан держави.

Податкова безпека тісно пов'язана з рівнем податкової культури, яка проявляється у дотриманні всіма суб'єктами податкових правовідносин законів та інших нормативно-правових актів, вчасність та правильність сплати податків, знання законів, своїх прав та обов'язків, довіра до держави та у її ефективному перерозподілі зібраних податків та зборів [6, с. 13—17]. Саме довіра та взаємна співпраця між усіма суб'єктами податкових правовідносин дасть поштовх до розвитку податкової культури, що є засадою докорінних змін у податковій політиці держави, побудові ефективної національної економіки та забезпеченні надійної податкової безпеки України.

Проте, не дивлячись на проведення реформ у податковій системі, стан податкової безпеки ще перебуває нестабільним через дію певних ризиків, зокрема основними з яких слід вважати:

1. Нестійке зростання економіки, надмірно висока чутливість від зовнішніх факторів.
2. Низка недоліків у податковій системі, неефективне адміністрування податків та контроль за використанням бюджетних коштів.
3. Високий рівень тінізації економіки, у 2015 році рівень тінізації сягнув 47%.
4. Монопольна власність над стратегічними підприємствами у стратегічних галузях економіки іноземними компаніями.
5. Малоефективність захисту національного ринку від іноземної недобросовісної конкуренції продукцією.
6. Відсутність науково-технічного прогресу та достатнього інвестування в економіку.

ВИСНОВОК

Формування ефективної податкової політики, шляхом вибору найефективнішого варіанта сплати податкових платежів може зміцнити податкову безпеку. Для забезпечення ефективного розвитку української економіки необхідно дотримуватися вимог відповідності елементів податкової безпеки вимогам національної безпеки. В умовах мінливості політико-економічної ситуації в країні, необхідно на регулярній основі досліджувати ефективність методів, способів та інструментів забезпечення податкової безпеки держави.

Крім того, досить відчутною є відсутність необхідного прийняття концепції податкової безпеки, що буде містити пріоритети, цілі та завдання, шляхи забезпечення податкової безпеки держави. Без неї важко буде реалізовувати ефективний соціальний та економічний розвиток держави. Тому перспективою у подальших дослідженнях з цієї тематики має бути саме побудова ефективної концепції податкової безпеки, що допоможе зв'язати інтереси держави та суб'єктів господарювання.

Література:

1. Баранецька О. Національні інтереси України в сфері фінансової безпеки / О. Баранецька // Наука молода. — 2008. — № 9. — С. 83—87.
2. Волошин В.І. Системний підхід до аналізу та забезпечення фінансової безпеки підприємства / В.І. Волошин, В.В. Каркавчук // Проблеми розвитку зовнішньоекономічних зв'язків та залучення іноземних інвестицій: регіональний аспект: сб. науч. тр. — Донецьк: ДонНУ. — 2012. — С. 73—77.
3. Іванов Ю.Б. Податкова безпека: сутність та умови забезпечення / Ю.Б. Іванов, Ю.В. Бережна // Економіка розвитку. — 2010. — № 2 (54). — С. 9—11.
4. Іщенко В.В. Податкова складова фінансової безпеки держави / В.В. Іщенко // Вісник економіки транспорту і промисловості. — 2012. — № 37. — С. 35—40.
5. Кашин В.А. Податкова система: як її зробити більш ефективною? / В.А. Кашин // Фінанси. — 2008. — № 10. — С. 5—9.
6. Коробов В.В. Фінансова безпека в системі державного фінансового контролю: автореф. дис. канд. ек. наук.: 08.00.10 / В.В. Коробов. — Іванов, 2010. — 18 с.
7. Полонська Ю.М. Організаційне забезпечення системи підтримки прийняття управлінських рішень у податковому плануванні за критерієм податкової безпеки / Ю.М. Полонська // Комунальне господарство міст. — 2011. — № 100. — С. 277—284.
8. Соловйов В.І. Фінансова безпека як основоположний фактор незалежності держави / В.І. Соловйов // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. — 2011. — № 3 (15). — С. 149—152.

References:

1. Baranetsky, A. (2008), *Natsionalni interesy Ukrayiny v sferi fiskalnoyi bezpeky* [The national interests of Ukraine in fiscal security], Nauka moloda, Kyiv, Ukraine.
 2. Voloshin, V.I. Karkavchuk, V.V. (2012), *Systemnyy pidkhdid do analizu ta zabezpechennya finansovoyi bezpeky pidpryyemstva* [System approach to analysis and ensure financial security of the company], *Problemy rozvytku zovnishnoekonomichnykh zvyazkiv ta zaluchennya inozemnykh investytsiy: rehional'nyy aspekt*, Donetsk, Ukraine.
 3. Ivanov, I.B. (2010), *Podatkova bezpeka: sutnist ta umovy zabezpechennya* [Tax Security: the nature and terms of security], *Ekonomika rozvytku*, Kyiv, Ukraine.
 4. Ischenko, V.V. (2012), *Podatkova skladova finansovoyi bezpeky derzhavy* [The tax component of the financial security of the State], *Visnyk ekonomiky transportu i promyslovosti*, Kyiv, Ukraine.
 5. Kashin, V.A. (2008), *Podatkova sistema: yak yiyi zrobyty bilsh efektyvnoyu?* [Tax system: how to make it more effective?], *Finansy*, Moscow, Russia.
 6. Korobov, V.V. (2010), *Finansova bezpeka v systemi derzhavnoho finansovoho kontrolyu: avtoref.dys. kand. ek. nauk* [Financial security in the system of state financial control: avtoref. dys. candidate. ek. science], Moscow, Russia.
 7. Polonska, Y.M. (2011), *Orhanizatsiyne zabezpechennya systemy pidtrymky pryynyattya upravlinskykh rishen u podatkovomu planuvanni za kryteriyem podatkovoyi bezpeky* [Organizational support of system management decisions in tax planning criterion for tax security], Kyiv, Ukraine.
 8. Soloviev, V.I. (2011), *Finansova bezpeka yak osnovopolozhnyy faktor nezalezhnosti derzhavy* [Financial security as a fundamental factor of the state's independence], *Bulletin Berdyansk University of Management and Business*, Berdyansk, Ukraine.
- Стаття надійшла до редакції 04.09.2015 р.*